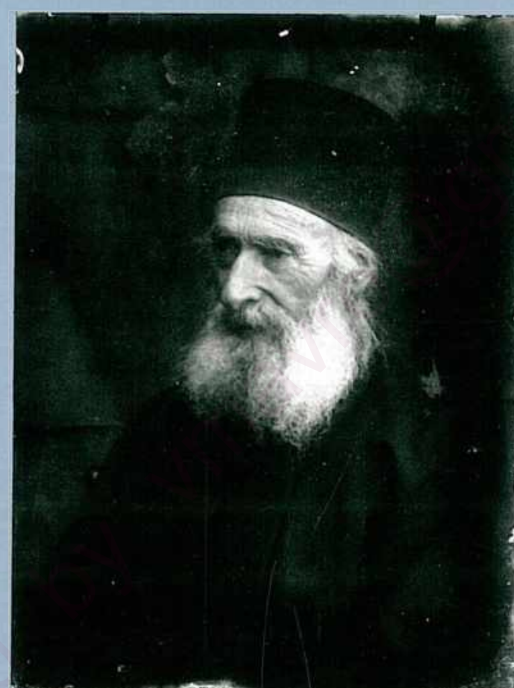
Αγιορειτική Φωτογραφία 1

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΟΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΦΩΤΟΘΗΚΗ

Θεσσαλονίκη 1993

Αγιορειτική Φωτογραφία 1

Photography on Mount Athos 1

Photography on Mount Athos 1

NATIONAL BANK OF GREECE
Cultural Centre of Northern Greece
THE MOUNT ATHOS PHOTOGRAPHIC ARCHIVE

Thessaloniki 1993

Αγιορειτική Φωτογραφία 1

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΟΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Α Γ Ι Ο Ρ Ε Ι Τ Ι Κ Η   Φ Ω Τ Ο Θ Η Κ Η

Θεσσαλονίκη 1993

FOREWORD

With the blessing of the Holy Monastery of Simonopetra, the National Bank of Greece is proud to present the first cycle of the «Photography on Mount Athos» exhibition and this album of exhibits from the Mount Athos Photographic Archive.

The Mount Athos Photographic Archive consists of old photographic records in the form of glass plates that have survived thanks to the efforts and laborious endeavours of Simonopetra monks.

Expressive portraits of monks and laymen who visited Mount Athos or worked there alternate with simple, human, everyday scenes and landscapes. The photographic plates have also immortalized various moments of our recent history, historical facts and persons, many of whom remain to be identified.

These photos should become the object of research by specialists, but they are also of interest to us all since it is obvious, even to non-specialists, that they are works of great artistic value.

The photos evidence that since the mid-part of the 19th century Mount Athos had already been one of the first and most significant centres of photographic art in Greece.

The National Bank of Greece wishes to thank the Abbot and the monks of the Holy Monastery of Simonopetra for their cooperation in the exhibition programme which is only a least contribution to the efforts of the Mount Athos Photographic Archive.

Philippos Papadopoulos
Area Manager of National Bank of Greece
Regional Administration Division D

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση η Εθνική Τράπεζα παρουσιάζει, με την ευλογία της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας, τον πρώτο κύκλο της έκθεσης «Αγιορειτική Φωτογραφία» και τον παρόντα, ταυτώνυμο κατάλογο, από το υλικό της Αγιορειτικής Φωτοθήκης.

Πρόκειται για παλιά φωτογραφικά τεκμήρια που διασώθηκαν χάρη στις φιλίστορες προσπάθειες και τον ακάματο μόχθο των μοναχών της Σιμωνόπετρας.

Εκφραστικά πορτρέτα μοναχών και λαϊκών που επισκέφτηκαν το Όρος ή εργάστηκαν σ' αυτό εναλλάσσονται με απλές, ανθρώπινες σκηνές της καθημερινότητας και τοπία. Στις φωτογραφικές πλάκες έχουν επίσης απαθανατιστεί στιγμές της νεότερης ιστορίας μας, ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα, πολλά από τα οποία απομένει να αναγνωριστούν.

Οι φωτογραφίες πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας από τους ειδικούς επιστήμονες, αλλά παρουσιάζουν για όλους μας ενδιαφέρον, αφού και στον μη ειδικό γίνεται φανερό ότι πρόκειται για έργα μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας.

Η «Αγιορειτική Φωτογραφία» μας δείχνει ότι το Άγιο Όρος αποτέλεσε, ήδη από τα μέσα του περασμένου αιώνα, ένα από τα πρώτα και σημαντικότερα κέντρα της φωτογραφικής τέχνης στην Ελλάδα.

Η Εθνική Τράπεζα ευχαριστεί τον άγιο Ηγούμενο και τους πατέρες της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας για τη συνεργασία τους στο εκθεσιακό πρόγραμμα, το οποίο αποτελεί μία ελάχιστη συμβολή στις προσπάθειες της Αγιορειτικής Φωτοθήκης.

Φίλιππος Παπαδόπουλος
Διευθυντής της Περιφερειακής Διοίκησης Δ΄
της Εθνικής Τράπεζας

THE MOUNT ATHOS PHOTOGRAPHIC ARCHIVE

Photographers have come to the Holy Mountain ever since the camera was invented. The studios that were set up at Karyes, capital of the Monastic Republic of Mount Athos, are among the earliest to be found in Europe.

The Mount Athos Photographic Archive was established to gather, restore, study and promote the rich photographic material that has survived.

Today, its collection of old prints and of negatives on plate and film constitutes the most important archive of restored and catalogued photographs, capturing a wide range of subject matter: acts of worship, religious feasts, visits of dignitaries, scenes of everyday life, portraits of monks and laymen, religious artefacts, works of art and architecture, early industrial processes and crafts.

Its library also contains illustrated books, picture calendars, posters, slides and documentaries on videotape and film.

Furthermore, having at its disposal a modern fully-equipped photo lab, which is already operational at Karyes, the Mount Athos Photographic Archive can expand its activities so as to record contemporary Athonite life on film. In so doing, it is always mindful of the reply given by an Athonite elder when asked if he would consent to have his picture taken: «Why bother with these photographs? The Almighty is always taking pictures of us at each and every moment and His plates are never destroyed».

The Mount Athos Photographic Archive

Η ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΦΩΤΟΘΗΚΗ

Στις Καρυές, την πρωτεύουσα της μοναχικής πολιτείας του Αγίου Όρους Άθω, λειτούργησαν ήδη από τα μέσα του περασμένου αιώνα φωτογραφικά εργαστήρια, που υπήρξαν από τα παλαιότερα της Ευρώπης.

Η Αγιορειτική Φωτοθήκη ιδρύθηκε με σκοπό τη συγκέντρωση, τη συντήρηση, τη μελέτη και την προβολή του πλούσιου φωτογραφικού υλικού που διασώθηκε.

Η συλλογή της —αρνητικά σε γυάλινες πλάκες, αρνητικά σε φιλμ, παλιά αντίγραφα φωτογραφιών— αποτελεί σήμερα το σημαντικότερο αρχείο συντηρημένων και καταγραμμένων φωτογραφιών, οι οποίες καλύπτουν ευρύτατο φάσμα θεμάτων: λατρευτικές εκδηλώσεις, πανηγύρεις, επισκέψεις επισήμων, σκηνές από την καθημερινή ζωή, πορτρέτα μοναχών και λαϊκών αγιορειτών, κειμήλια, έργα τέχνης, αρχιτεκτονική, τεχνολογία κ.ά. Επίσης, η βιβλιοθήκη της περιλαμβάνει φωτογραφικά λευκώματα, ημερολόγια, αφίσες, διαφάνειες, κινηματογραφικά και μαγνητοσκοπημένα ντοκιμαντέρ.

Παράλληλα, με την οργάνωση ενός σύγχρονου πλήρους φωτογραφικού εργαστηρίου που ήδη λειτουργεί στις Καρυές, η Αγιορειτική Φωτοθήκη επεκτείνει τις δραστηριότητές της στην καταγραφή της σημερινής αθωνικής ζωής, χωρίς να λησμονεί την απάντηση που έδωσε ένας αγιορείτης γέροντας, όταν του ζητήθηκε η άδεια να τον φωτογραφίσουν: «Τι τις θέλετε αυτές τις φωτογραφίες, αφού ο Θεός μάς φωτογραφίζει συνέχεια κάθε στιγμή και καμιά πλάκα Του δεν καταστρέφεται».

Αγιορειτική Φωτοθήκη

THE FIRST CONTACT

Our first contact with the glass photographic plates, which were brought to us one morning by Fr. Justine, was poignant and yet full of surprise: trapped in the glass, perhaps for as long as a hundred years, figures of monks, anonymous or historical faces, awaited us in the deceptive inverted images of the negatives. They claimed a place in the history of Greek photography, a place in the modern world, shadows among real people. In the dim light of the glass plates lay hidden a part of history of which we were genuinely ignorant, a part of ourselves which we did not know existed. Preserved yet alive, the Mount Athos of the 19th century unexpectedly made its appearance through images which we were unable to interpret yet knew belonged to us, through faces we could not recognize yet knew were familiar.

Releasing these individuals from their glass bonds, bringing them to life on the welcoming medium of photographic paper, immortalizing them in a book, and handing them over to a nation which is becoming increasingly concerned to discover its authentic past, became immediate and pressing concerns for us. Concerns which involved technical hitches we never imagined might arise, and difficulties too great for our modest capabilities.

This first set of relics to come to light from the Mount Athos Photographic Archive gives us a hint of how intense photographic activity must have been on Mount Athos at least a hundred years ago. We can picture photographer monks in the tranquility of the Athonite landscape devoting themselves to what was then the new art of photography for reasons that were, without doubt, primarily devotional. If the tenth century began on Athos with the technology of water mills, of water motion, the nineteenth ended with the technology of photography, of capturing an image in glass, of freezing motion.

Documenting the photographs and identifying the techniques used and the people photographed was going to be a time-consuming affair-tasks, moreover, for experts. However, the venerable figures in the photographs had their own time dynamic, their own requirements. Gathered patiently and piously by the Mount Athos Photographic Archive, these images became less and less simply a laboratory matter as they assumed more and more the qualities men attribute to monuments: the feeling that they do not belong to the hands which happen to be holding them but to a much wider public. For it is not just a case of their photographic value or their historical importance. It is the expression of the monk whose wound is being bound by his brothers, the countenance of the monk at prayer, the intentness of the one weighing the spice as he prepares the incense, the self-satisfaction of the dignitary,

Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΑΦΗ

Η πρώτη επαφή με τις γυάλινες φωτογραφικές πλάκες, που μας έφερε ένα πρωί ο πατήρ Ιουστίνος, ήταν οδυνηρή μα και γεμάτη έκπληξη: φυλακισμένες μέσα στο τζάμι, ίσως και για εκατό ολόκληρα χρόνια, μορφές μοναχών, πρόσωπα ανώνυμα ή ιστορικά, μας περίμεναν μέσα στην απατηλή αντιστροφή του αρνητικού. Διεκδικούσαν μία θέση στην ελληνική φωτογραφική ιστορία, μία θέση μέσα στο σημερινό κόσμο, ίσκιοι αυτοί ανάμεσα σε αληθινά πρόσωπα. Στο ημίφως της γυάλινης πλάκας κρυβόταν ένα κομμάτι της ιστορίας που πραγματικά αγνοούσαμε, ένα κομμάτι του εαυτού μας που δεν ξέραμε πως υπάρχει. Συντηρημένο μα και ζωντανό, το Άγιο Όρος του 19ου αιώνα έκανε αναπάντεχα την εμφάνισή του μέσα από εικόνες που δεν μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε, μα ξέραμε πως μας ανήκαν, μέσα από πρόσωπα που δεν μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε, μα που μας ήταν οικεία.

Η απελευθέρωση των προσώπων από τα γυάλινα δεσμά, το ζωντάνεμά τους στη θαλπωρή του φωτογραφικού χαρτιού, η απαθανάτισή τους μέσα σε ένα βιβλίο, η παράδοσή τους σε ένα έθνος που ολοένα και περισσότερο αναζητά το αυθεντικό παρελθόν του ήταν ζητήματα που τέθηκαν αμέσως και επιτακτικά. Ζητήματα με τεχνικές παγίδες που δεν μπορούσαμε να διανοηθούμε, με δυσκολίες πέρα από τις μικρές δυνάμεις μας.

Αυτή η πρώτη ομάδα των κειμηλίων της Αγιορειτικής Φωτοθήκης που έρχεται στο φως μας κάνει να υποπτευόμαστε πόσο έντονη ήταν η φωτογραφική ζωή στο Άγιο Όρος, εδώ και εκατό τουλάχιστο χρόνια. Μας κάνει να φανταζόμαστε φωτογράφους-μοναχούς, μέσα στη γαλήνη του αγιορείτικου τοπίου, να αφιερώνονται στη νέα, τότε, τέχνη της φωτογραφίας, για λόγους που αναμφίβολα ήταν καταρχήν λατρευτικοί. Αν ο δέκατος αιώνας άρχισε στον Άθω με την τεχνολογία των υδρόμυλων, της κίνησης του νερού, ο δέκατος ένατος έκλεισε με την τεχνολογία της φωτογραφίας, της παγίδευσης της εικόνας μέσα στο γυαλί, της παγίδευσης της κίνησης μέσα στην ακινησία.

Η τεκμηρίωση των φωτογραφιών, η αναγνώριση των τεχνικών, η ταύτιση των προσώπων, θα ήταν μία υπόθεση χρονοβόρα, που άλλωστε παραμένει ανοικτή στους ειδικούς. Όμως οι σεβάσμιες μορφές των φωτογραφιών είχαν τη δική τους χρονική δυναμική, τις δικές τους απαιτήσεις. Συγκεντρωμένες με υπομονή και ευλάβεια από την Αγιορειτική Φωτοθήκη, αυτές οι εικόνες γίνονταν ολοένα και λιγότερο μια υπόθεση εργαστηρίου, ολοένα και περισσότερο έπαιρναν τις διαστάσεις που δίνουν στα μνημεία οι άνθρωποι: αυτή την αίσθηση πως δεν ανήκουν στα χέρια που τις κρατούν πρόσκαιρα, μα σε

the enchanting simplicity of the funeral service. It is the magical photographic eye of the unknown artist-monk who a century ago unintentionally left us these messages. This bottle —not from one shore to another, but from one century to another, from one age to another.

Our first contact with the glass photographs was full of surprise yet also of poignancy.

V.H. Cultural Centre of the National Bank

ένα άλλο, πολύ ευρύτερο κοινό. Γιατί δεν είναι μόνο η φωτογραφική τους αξία, η ιστορική τους σπουδαιότητα. Είναι κι η έκφραση του μοναχού που οι αδελφοί τού επιδένουν το τραύμα, η μορφή του καλόγερου που δέεται, η ένταση αυτού που ζυγίζει το άρωμα, καθώς ετοιμάζει το μοσχοθυμίαμα, η αυταρέσκεια του αξιωματούχου, η σαγηνευτική απλότητα της νεκρώσιμης τελετής. Είναι το μαγευτικό φωτογραφικό μάτι του άγνωστου καλλιτέχνη-μοναχού, που έναν αιώνα πριν μας άφησε μηνύματα, δίχως να το επιδιώξει· αυτή η μποτίλια —όχι από θάλασσα σε θάλασσα, αλλά από αιώνα σε αιώνα, από εποχή σε εποχή.

Η πρώτη επαφή με τις γυάλινες φωτογραφίες ήταν γεμάτη έκπληξη αλλά και οδύνη.

Β.Χ.

Πολιτιστικό Κέντρο Βορ. Ελλάδος
της Εθνικής Τράπεζας

THE SELECTION OF PHOTOS

The invitation of Archimandrite Aemilianos, Abbot of the Monastery of Simonopetra, was a great honour for me.

From among 600 glass plates, hundreds of negatives and black and white photos making up the Mount Athos Photographic Archive, I was asked to select a small number of subjects for publication in this album. The level of preservation of the photographic plates would be the primary criterion of the selection.

The selection of plates began in a cell of Simonopetra, at 7 pm.

At the very first sight I was stunned by the overwhelming material I had before my eyes because, although one of the properties in the art of photography is to freeze time, this material had the opposite effect on me.

I could touch the unknown photographer's fingerprints, which had been developed and printed along with the image and feel the vibration of a warm, human touch. I could "watch" the monks' ascetic figures so sensitively imprinted on the glass, walking majestically and taking a pose before the camera, ready to abandon their immaterial expression to the indelible records of history. It was already 5 in the morning and I couldn't choose less than 150 glass plates.

It is astonishing that nowadays, despite the amazing technological achievements, we haven't been able to approach the unique quality and resolution of the black and white pictures printed by the "photographers" of that era with the primitive equipment available to them.

The Mount Athos Photographic Archive has an artistic interest as unique as Mount Athos itself.

With the information they provide, the photos, the glass plates and the films of the Archive contribute, in their way, to bridging the gap between the past and the present.

Andreas Smaragdis
Photographer

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Η πρόσκληση του Ηγουμένου της Σιμωνόπετρας, αρχιμανδρίτη Αιμιλιανού, ήταν για μένα τιμητική.

Μου ζητήθηκε να επιλέξω από την Αγιορειτική Φωτοθήκη, ανάμεσα σε 600 γυάλινες πλάκες, εκατοντάδες αρνητικά και ασπρόμαυρες φωτογραφίες, ένα μικρό αριθμό θεμάτων, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στην έκδοση αυτού του λευκώματος. Κριτήριο της επιλογής θα ήταν το καλύτερα σωζόμενο υλικό.

Η διαλογή των πλακών άρχισε στην Ιερά Μονή Σίμωνος Πέτρας, σ' ένα κελί, στις 7 το απόγευμα.

Με την πρώτη κιόλας ματιά, έμεινα εκστατικός μπροστά στο εκθαμβωτικό υλικό που αντίκρισα. Γιατί, ενώ είναι γνωστό ότι μία από τις ιδιότητες της φωτογραφικής τέχνης είναι να παγώνει το χρόνο, τα συγκεκριμένα θέματα λειτούργησαν αντίθετα.

Ακουμπούσα τα δακτυλικά αποτυπώματα του άγνωστου φωτογράφου, που έχουν εμφανιστεί και στερεωθεί μαζί με το είδωλο, και αισθανόμουν το ρίγος της ζεστής, ανθρώπινης επαφής. "Έβλεπα" τις ασκητικές μορφές των μοναχών, που με τόση ευαισθησία είχαν αποτυπωθεί στο γυαλί, να βηματίζουν μεγαλόπρεπα και να παίρνουν τη θέση τους μπροστά στην κάμερα, έτοιμες να παραδώσουν την εξαϋλωμένη έκφρασή τους στην ανεξίτηλη καταγραφή της ιστορίας. Είχε πάει 5 η ώρα το πρωί και δεν είχα κατορθώσει να διαλέξω λιγότερες από 150 γυάλινες πλάκες.

Προξενεί έκπληξη το γεγονός ότι στις μέρες μας, παρά τα εκπληκτικά επιτεύγματα της σύγχρονης τεχνολογίας, δεν έχουμε κατορθώσει να προσεγγίσουμε τη μοναδική σε ποιότητα και ευκρίνεια εικόνα των ασπρόμαυρων φωτογραφιών που αποτύπωσαν οι "φωτογράφοι" εκείνης της εποχής, με τα πρωτόγονα μέσα που διέθεταν.

Η Αγιορειτική Φωτοθήκη έχει μοναδικό εικαστικό ενδιαφέρον, όπως μοναδικό είναι και το Άγιο Όρος.

Οι φωτογραφίες, οι γυάλινες πλάκες, τα φιλμ της φωτοθήκης συμβάλλουν και εκείνα με τον τρόπο τους, με τις πληροφορίες που μας προσφέρουν, στη γεφύρωση του χτες με το σήμερα.

Ανδρέας Σμαραγδής
Φωτογράφος

PHOTOGRAPHY ON MOUNT ATHOS

A Flashback to the Past

There is one place in the world worth of admiration. The name is Mount Athos. It has an astonishing mild temperature and is decorated with all kinds of vegetation, bathing in sunlight; it is adorned with a great variety of trees, woods and prairies and is enriched with works made by human hands[1].

Mount Athos is a treasury of art, of culture and religion and, as time goes by, its cultural wealth is being gradually unveiled before our amazed eyes.

In this endless treasury photography is one of the least explored arts and techniques, probably the youngest of all. It has, however, significant characteristics which, combined with its own nature, will lead us to a deeper knowledge of this unique homestead of Orthodoxy.

The history of photography on Mount Athos dates back to 1848, when Greek photographers took the first photos in Greece. Philippos Margaritis, known at the time as a painter and teacher in the School of Arts, the precursor of the Athens Polytechnic School, took his first daguerreotypes in Athens, in 1847, under the guidance of French photographer Phillibert Perraud[2].

In Corfu, in 1848, Haralambos Vitouladitis worked in his open-air photo studio *operating in the little garden of the house where he lives, close to Spileotissa Cathedral*[3], and took his first daguerreotype portraits.

It has been proved in practice that man has a need to mark important facts in history and inventions by dating them. And it was only natural that photography had its own landmark: It was on 19th August 1839, when the French Academy of Arts and Sciences "officially" recognized the invention of photography, which was attributed to the French Louis Daguerre throughout[4].

In the first ten years of the history of photography, daguerreotypes prevailed over all other techniques and travelled to the remotest parts of the world. Greece had the privilege to be one of the first countries where daguerreotypes were made. In October 1839 Canadian Pierre Gustave Joly de Lotbinière produced one daguerreotype on the island of Syros and ten in Athens, but none has survived. Three of them, however, have been reproduced in the album *Excursions Daguerriennes* (Paris, 1842)[5].

Fascinated by ancient Greek history and its antiquities the most famous photographers of the early stage visited and photographed Greece.

These photographers couldn't know, of course, that it was the ancient Greeks, they so

Η ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ

Μια ιστορική αναδρομή

> *Μία χώρα ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον, τὸ ὄρος Ἄθως, ἀξία μεγάλου θαυμασμοῦ. Ἔχει θαυμασίαν εὐκρασίαν ἀέρος καὶ κοσμεῖται μὲ παντὸς εἴδους βλάστησιν καὶ λούεται ἀπὸ καθαρὰς τοῦ ἡλίου ἀκτίνας καὶ στολίζεται μὲ δένδρα πολυποίκιλα καὶ μὲ ἄλση καὶ λειμῶνας καὶ εἶναι πλούσιον μὲ ἔργα ἀνθρωπίνων χειρῶν*[1].

Το ΄Αγιο ΄Ορος είναι ένα θησαυροφυλάκιο της Τέχνης, του Πολιτισμού και της Θρησκείας. Και όσο περνούν τα χρόνια, ο πνευματικός πλούτος του αποκαλύπτεται σταδιακά μπρος στα έκπληκτα μάτια μας.

Σ' αυτό το απέραντο θησαυροφυλάκιο, η φωτογραφία είναι μια από τις λιγότερο διερευνημένες τέχνες και τεχνικές και ίσως η νεότερη απ' όλες. Φέρνει όμως μέσα της σημαντικά στοιχεία, που συνδυαζόμενα με την ίδια της τη φύση, θα οδηγήσουν σε μια βαθύτερη γνώση του μοναδικού αυτού χώρου της Ορθοδοξίας.

Η φωτογραφική ιστορία του Αγίου ΄Ορους αρχίζει το 1848. Είναι η εποχή που στην Ελλάδα γίνονται οι πρώτες φωτογραφίες από ΄Ελληνες φωτογράφους. Ο Φίλιππος Μαργαρίτης, γνωστός μέχρι τότε ως ζωγράφος και καθηγητής στο Σχολείο των Τεχνών, τον πρόδρομο του Πολυτεχνείου, παίρνει τις πρώτες του δαγγεροτυπίες στην Αθήνα το 1847, με την καθοδήγηση του Γάλλου φωτογράφου Phillibert Perraud[2].

Το 1848 στην Κέρκυρα, ο Χαράλαμπος Βιτουλαδίτης εργάζεται στο υπαίθριο φωτογραφείο του, που βρισκόταν *στὸ κηπίδιον τοῦ οἴκου πλησίον τῆς Μητροπόλεως Σπηλαιότισας, ὅπου κατοικεῖ* και φτιάχνει τα πρώτα δαγγεροτυπικά πορτρέτα του[3].

Η πρακτική έχει αποδείξει ότι ο άνθρωπος έχει ανάγκη να οριοθετεί τα σημαντικά γεγονότα της ιστορίας και των εφευρέσεών του με μια συγκεκριμένη ημερομηνία. Και ήταν φυσικό η φωτογραφία να έχει τη δική της: είναι η 19η Αυγούστου 1839, όταν η Γαλλική Ακαδημία Τεχνών και Επιστημών αναγνώρισε και "επίσημα" τη φωτογραφική εφεύρεση, που αποδόθηκε "αυτούσια" στο Γάλλο Louis Daguerre[4].

Στα δέκα πρώτα χρόνια της φωτογραφικής ιστορίας, η δαγγεροτυπία θα κυριαρχήσει όλων των άλλων τεχνικών και θα ταξιδέψει στα πιο απόμακρα μέρη της γης. Η Ελλάδα θα έχει το προνόμιο να είναι μια από τις πρώτες χώρες όπου γίνονται δαγγεροτυπίες. Τον Οκτώβριο του 1839, ο Καναδός Pierre-Gustave Joly de Lotbinière θα πάρει μια δαγγεροτυπία στη Σύρα και δέκα στην Αθήνα. Καμιά τους δε διασώθηκε. Τρεις όμως από αυτές έχουν αναπαραχθεί στο λεύκωμα *Excursions Daguerriennes* (Παρίσι 1842)[5].

much admired, who had discovered the fundamental principles of photography. As a matter of fact prehistory of photography commenced in ancient Greece! This can be easily proved if we examine the nature of photography itself.

Photography isn't but a combination of physical and chemical phenomena. Physical phenomena, such as the camera obscura, the properties of light and the lenses had been observed, studied and often applied in practice by ancient Greeks. Aristophanes' reference to the use of lenses[6], the description of the principle of the camera obscura by Aristotle[7] —constituting the basis of photography up to this day— and other references by Plato, Democritus, Empedocles, Theophrastus, Euclid and others testify to the level of ancient Greeks' knowledge of the physical phenomena of photography.

The chemical phenomena that made it possible to impress an image on film and paper were first explored by alchemists in the Renaissance and coexisted with physical phenomena for many centuries. It was early in 19th century when various researchers matched these chemical and optical phenomena giving birth to the art of photography.

It was in 1848, as already said, that the first photos were taken on Mount Athos, but it was also in that very year that a strange story, which relates to ancient Greece and commences from Mount Athos, came to light.

Konstantinos Simonidis[8], a "scholar" who had spent a certain time in Athos monasteries, revealed that, after a search in a monasterial library, he found certain unpublished manuscripts by ancient authors, including a manuscript entitled «*Icon Painting Instructions to Painters*, written on Athos in 1458, by hieromonk and painter Dionysius from Fournas, Agrafa».

Such manuscript contained a chapter saying, word by word: *How to Raise Houses, Trees, Animals, People in the Sun and Whatever Else You Wish*; the chapter virtually described the daguerreotype process, that is the first photographic method! So, according to Simonidis, photography had been invented on Mount Athos in the Byzantine era and it was exactly from that book that Daguerre copied the method he had presented!

According to that chapter, signed by Hierotheus, a monk from Thessaloniki, pupil of Panselinos, the whole invention appeared as a vision: *...I conceived this invention in the way I am going to relate it: One day I slept in St. Demetrius hermitage till noon; all of a sudden I awoke from a horrible dream and saw on my wall various trees, animals, monks, and other images; I was ecstatic at first observing them carefully for one hour, until they went off. Then I noticed that my window had a hole in the size of a gold coin; in the opposite end there was a wall with a window and between them a large glass set by the landlord for his own use; it was exactly on that glass that I saw and admired all those images as through a mist...*[9].

Quite a lot were those who were convinced of the authenticity of Simonidis' texts[10]. K. Ikonomos, Treasurer of the Ecumenical Patriarchal Throne, wrote: *...Dionysius manuscript also mentions* Heliography, *as it pictorially calls that kind of depiction, which, we believe, was renewed by the French under the name Daguerreotypy, after the inventor Daguerre*[11].

In the same year, the newspaper *Νέα Ἑλλάς* wrote: *...this man was fortunate enough to find on Mount Athos ancient Greek manuscripts never published so far, such as works by Arrian and Hesiod, as well as one specific work by the painter Panselinos, containing, among others, information and explanations regarding major inventions, such as photography... and that many*

Γοητευμένοι από την αρχαία ελληνική ιστορία και τις αρχαιότητές της, οι πιο διάσημοι φωτογράφοι της πρώιμης περιόδου θα επισκεφτούν και θα φωτογραφήσουν στην Ελλάδα.

Οι φωτογράφοι αυτοί δε γνωρίζουν, βέβαια, ότι οι αρχαίοι Έλληνες, που τόσο θαύμαζαν, ήταν εκείνοι που βρήκαν τις βάσεις της φωτογραφικής εφεύρεσης. Γιατί είναι γεγονός ότι η προϊστορία της φωτογραφίας ξεκίνησε από την αρχαία Ελλάδα! Και αυτό μπορεί εύκολα να αποδειχτεί, αν εξετάσουμε την ίδια τη σύνθεση της φωτογραφικής εφεύρεσης.

Η φωτογραφία δεν είναι παρά ένας συνδυασμός φυσικών και χημικών φαινομένων. Τα φυσικά φαινόμενα, όπως το φαινόμενο του σκοτεινού θαλάμου, οι ιδιότητες του φωτός και οι φακοί, είχαν παρατηρηθεί, μελετηθεί και πολλές φορές είχαν εφαρμοστεί στην πράξη από τους αρχαίους Έλληνες. Η αναφορά του Αριστοφάνη για τη χρήση των φακών[6], η περιγραφή της αρχής του σκοτεινού θαλάμου από τον Αριστοτέλη[7] —η οποία αποτελεί τη βάση της φωτογραφίας μέχρι σήμερα— οι αναφορές του Πλάτωνα, του Δημόκριτου, του Εμπεδοκλή, του Θεόφραστου, του Ευκλείδη και άλλων, πιστοποιούν το επίπεδο των γνώσεων των Ελλήνων πάνω στα φυσικά φαινόμενα της φωτογραφίας.

Τα χημικά φαινόμενα, αυτά δηλαδή που έκαναν δυνατή την καταγραφή του ειδώλου πάνω στο φιλμ και το χαρτί, άρχισαν να γίνονται γνωστά στα χρόνια της Αναγέννησης από τους αλχημιστές και για πολλούς αιώνες συνυπήρχαν με τα φυσικά φαινόμενα. Είχαμε φτάσει πια στις αρχές του 19ου αιώνα, όταν διάφοροι ερευνητές "πάντρεψαν" τα φυσικά και οπτικά αυτά φαινόμενα, και έτσι γεννήθηκε η φωτογραφία.

Το 1848, όπως προαναφέρθηκε, είναι το έτος που γίνονται οι πρώτες φωτογραφίες στο Όρος, αλλά ταυτόχρονα είναι η χρονιά στην οποία αποκαλύπτεται μια περίεργη ιστορία, που σχέση έχει με την αρχαία Ελλάδα και ξεκινά και αυτή από το Άγιο Όρος.

Ο Κωνσταντίνος Σιμωνίδης[8], ένας "λόγιος" που είχε μείνει για ένα διάστημα στα μοναστήρια του Άθω, αποκάλυψε ότι είχε βρει, σε μια βιβλιοθήκη του Όρους, ορισμένα ανέκδοτα χειρόγραφα αρχαίων συγγραφέων και μεταξύ αυτών ένα χειρόγραφο της «*Ἑρμηνείας τῶν Ζωγράφων* ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ζωγραφίαν ὑπό τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἱερομονάχου καί ζωγράφου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων (συγγραφεῖσα ἐν Ἄθωνι τῷ 1458)».

Σε αυτό υπήρχε το κεφάλαιο: *Πῶς νὰ σηκώσης σπίτια, δένδρα, ζῶα, ἀνθρώπους εἰς τὸν ἥλιον καὶ ὅ,τι ἄλλο θέλεις*, στο οποίο ουσιαστικά γινόταν μια πλήρης περιγραφή της μεθόδου της δαγγεροτυπίας —της πρώτης δηλαδή φωτογραφικής μεθόδου! Κατά το Σιμωνίδη, λοιπόν, η φωτογραφία είχε εφευρεθεί στο Άγιο Όρος, στα χρόνια του Βυζαντίου, και από αυτό το βιβλίο ο Daguerre είχε αντιγράψει τη μέθοδό του.

Σύμφωνα με το επίμαχο κεφάλαιο, το οποίο υπογράφεται από τον Ιερόθεο Μοναχό Θεσσαλονικέα, μαθητή του Πανσέληνου, η όλη εφεύρεση παρουσιάστηκε σαν όραμα: *...Αὐτὴν τὴν ἐφεύρεσιν τὴν ἐπενόησα οὕτω πως, ὡς θέλω διηγηθῆ. Μίαν τῶν ἡμερῶν εἶχα κοιμηθῆ ἕως τὸ μεσημέρι, ὅταν ἤμουν εἰς τὴν σκήτην τοῦ ἁγίου Δημητρίου· ἔξαφνα ἐξύπνησα ἀπὸ ἕνα τρομερὸν ὄνειρον καὶ βλέπω εἰς τὸν τοῖχον τῆς κάβγιας μου διάφορα δένδρα, ζῶα, μοναχοὺς καὶ ἄλλα τοιαῦτα· ἔμεινα ἐκστατικὸς κατὰ πρώτην φορὰν καὶ ἐπαρατηροῦσα αὐτὰ μὲ προσοχὴν ἕως μίαν ὥραν, ἔπειτα ἔσβυσε. Παρετήρησα ἔπειτα ὅτι τὸ παράθυρον τῆς κάβγιας μου εἶχε μίαν τρύπαν ὡς ἂν ἕνα Κωνσταντινάτον, καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ, τοῖχος μὲ παράθυρον, καὶ ἀναμεταξὺ τούτων,*

centuries ago, when Europe was in deep darkness having never dreamed of anything like that... If these facts are true they do honour Greek intelligence as they become known, but would instead disgrace Greek nature if, God forbid, ever proved to be the product of an impostor's mind...[12].

Much to the detriment of Greek photography the newspaper's fears came true. The said chapter, along with many others, proved to be faked by Konstantinos Simonidis. The fake was so skillfully made that it took many years to be found out. And it was Alexandros Ragavis who eventually proved beyond doubt that Daguerre hadn't after all copied Panselinos![13].

The same year in which Simonidis left Mount Athos with his "finds", the Russian general Pierre de Sébastianoff, went there to take his first photos, which must have been daguerreotypes. Most of his work, as well as the work which was to follow, consisted of copies of books and manuscripts. It should be pointed out here that in the history of photography the said copying work is considered one of the first that have ever been made worldwide with the photographic method[14].

In 1854 the French engineer Ernest de Caranza was the first photographer to shoot exterior pictures of Athos monasteries. He presented six of those photos in the 1856 Brussels Industrial Arts Exhibition, together with 26 more photos from Bosporus and Constantinople. For his participation he was awarded a "Mention Honorable", and *La Lumière*, a weekly French magazine, wrote: *...I would now like to pass before Mr E. de Caranza's photos and look at them, but here is my problem: The photos are 32 in total and all so beautiful that you can hardly tell which is best. What's more, the landscapes! the monuments! Some of the photos make us feel like entering Mount Athos' mysterious cloisters, into the world of monks, whose customs are so different from other people's, the same way as nature has isolated the peninsula they live in: where they built their monasteries, or citadels as one could call them, on their own, at a height only eagles could approach and in a style all of their own... Mr de Caranza's collection shall remain as one of the most beautiful monuments of photography...*[15].

The photos would also be exhibited in the following year at the second *Société Française de la Photographie* exhibition in Paris[16].

Sébastianoff again visited Mount Athos in 1858, accompanied by numerous assistants, to systematically engage in photographing books and manuscripts. The number of photos taken cannot be precisely identified because of the varying figures supplied by different sources, which place the number to be somewhere between 2 to 16 thousand plates. The 1859 annual *Société Française de la Photographie* exhibition in Paris included a sample of these photos[17].

'Αθηνᾶ newspaper wrote in this connection: *The Russian general Sébastianoff who engaged himself and many technicians for two years in making photographic copies of ancient manuscripts kept in Athonite monasteries arrived in Athens last week. Among the precious manuscripts copied one can see a 9th Century copy of the New Testament and a copy of the Book of Psalms which is said to date back to the 7th Century. Mr Sébastianoff has taken sixteen thousand photographic copies, which shall be lithographed in St. Petersburg and bound into a book to be sent to the most important European libraries*[18].

In the years to follow, researchers and photographers continued to take pictures on Mount Athos. Strangely enough, the well-known photographers from Greece wouldn't engage themselves systematically in photographing Mount Athos for two reasons: The

ὑαλὶ μεγάλον, τὸ ὁποῖον εἶχεν οἰκοκύρης ὁ διὰ χρῆσιν του· καὶ εἰς τὸ ὑαλὶ αὐτὸ ἦσαν ὅλα ὅσα ἔβλεπον ἱστορημένα ὡς ἀχνός, καὶ ἐθαύμαζον...[9].

Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που είχαν πειστεί για την ορθότητα των κειμένων του Σιμωνίδη[10]. Ο Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων γράφει ότι *...τὸ δὲ τοῦ Διονυσίου χειρόγραφον διαλαμβάνει καὶ περὶ* 'Ηλιοτυπίας, *ὡς ὀνομάζει ζωγραφικώτατα τὸ εἶδος εἰκονογραφίας, τὸ καθ' ἡμᾶς παρὰ τοῖς Γάλλοις ἀνακαινισθέν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Δαγυερροτυπία, Daguerroetype, ὡς ἐκ τοῦ εὑρέτου Δαγυέρου*[11].

Τον ίδιο χρόνο η *Νέα Ἑλλάς* έγραφε ότι *...ὁ ἄνθρωπος οὗτος ηὐτύχησε νὰ εὕρῃ εἰς τὸ ὄρος Ἄθωνος ἑλληνικὰ παλαιὰ χειρόγραφα ἀνεκδότων μέχρι τοῦδε συγγραμμάτων, οἷον τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ Ἡσιόδου, καθὼς καὶ ἓν ἰδιαίτερον τοῦ ζωγράφου Πανσελήνου ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις περιέχονται καὶ εἰδήσεις καὶ ἑρμηνεῖαι περὶ μεγίστων ἀποκαλύψεων, οἷον τῆς φωτοτυπίας... καὶ μάλιστα πρὸ αἰώνων πολλῶν, ὅτε ἡ Εὐρώπη εἰς βαθὺ σκότος ἦν βεβυθισμένη καὶ οὐδὲ εἶχε κἂν ἐνυπνιασθῇ τι περὶ τῶν τοιούτων... Ὅσον τὰ τοιαῦτα γνωστὰ γινόμενα δοξάζουσι τὴν ἑλληνικὴν εὐφυΐαν, ἂν ἀληθεύουσιν, ἄλλο τόσον προστρίβουσι μῶμον εἰς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα ἄν, ὅπερ μὴ γένοιτο, τύχῃ νὰ ἦναι ταῦτα πλάσματα ἀγύρτικης διαθέσεως...*[12].

Δυστυχώς για την ελληνική φωτογραφία, οι φόβοι της εφημερίδας βγήκαν αληθινοί. Το κεφάλαιο αυτό, μαζί με πολλά άλλα, ήταν πλαστογράφημα του Κωνσταντίνου Σιμωνίδη. Ήταν τόσο έντεχνο το πλαστογράφημα, ώστε χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια για να ανακαλυφθεί. Και ήταν ο Αλέξανδρος Ραγκαβής εκείνος που με αδιάσειστα στοιχεία απέδειξε ότι ο Daguerre δεν είχε τελικά αντιγράψει τον Πανσέληνο[13]!

Τη χρονιά που ο Σιμωνίδης έφευγε από το Άγιο Όρος μαζί με τις "αποκαλύψεις" του, ο Ρώσος στρατηγός Pierre de Sébastianoff πήγαινε εκεί για να κάνει τις πρώτες του φωτογραφήσεις, που πρέπει να ήταν δαγγεροτυπίες. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της δουλειάς του, καθώς και αυτό που ακολούθησε, ήταν αντιγραφές χειρογράφων και βιβλίων. Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι η αντιγραφική αυτή εργασία του θεωρείται, στην ιστορία της φωτογραφίας, ως μια από τις πρώτες που έγιναν στον κόσμο, με τη φωτογραφική μέθοδο[14].

Το 1854 ο Γάλλος μηχανικός Ernest de Caranza θα είναι ο πρώτος φωτογράφος που θα τραβήξει εξωτερικές λήψεις από τα μοναστήρια του Άθω. Έξι από αυτές τις φωτογραφίες του θα τις παρουσιάσει το 1856 στην έκθεση Βιομηχανικών Τεχνών των Βρυξελών, μαζί με άλλες 26 φωτογραφίες από το Βόσπορο και την Κωνσταντινούπολη. Για τη συμμετοχή του αυτή θα βραβευτεί με τιμητική διάκριση (Mention Honorable), ενώ η εβδομαδιαία γαλλική εφημερίδα *La Lumière* θα γράψει σχετικά: *...Θα ήθελα τώρα να περάσω μπροστά από τις φωτογραφίες του κ. E. de Caranza. Αλλά προσέξτε τώρα την δυσκολία μου: είναι συνολικά 32 τον αριθμό, οι μεν ομορφότερες από τις δε. Και επί πλέον τι τοπία! Και τι μνημεία! Οι μεν μας κάνουν να μπούμε στα μυστηριώδη ησυχαστήρια του Όρους Άθω, ανάμεσα στον κόσμο των καλογέρων, που τα ήθη τους ξεχωρίζουν από τους ανθρώπους όπως η φύση απομόνωσε τη χερσόνησο όπου κατοικούν: που έχτισαν μόνοι τους τα μοναστήρια ή τα φρούριά τους, όπως μπορεί να τα ονομάσει κανείς, σε ύψη που μόνον οι αετοί μπορούν να πλησιάσουν και σ' ένα ύφος που δεν ανήκει παρά μόνο σ' αυτούς... Η συλλογή του κ. de Caranza θα μείνει σαν ένα από τα πιο όμορφα μνημεία της φωτογραφίας...*[15].

Τον επόμενο χρόνο θα εκθέσει τις φωτογραφίες του στη δεύτερη έκθεση της *Société Française de la Photographie*, στο Παρίσι[16].

distance that separated Mount Athos from Athens and Patra, the two major centres of photography at the time, on the one hand, and on the other hand the Turkish occupation of the Peninsula which restricted the photographers' interest and the possibility of free movement.

As a matter of fact, however, Greek photographers from Thessaloniki and Constantinople photographed Athos, being fascinated by the monasteries' architecture and their natural environment.

An important Greek photographer who worked in Thessaly would work on Athos for a long time late in 19th century. It was Stephanos Stournaras who had his photo studio in Volos. In the same period, another Greek photographer, Georgios Pantazidis, from Ioannina, would also work on Athos.

Contact with visiting photographers, some of whom lived there for a certain time, helped Athos monks to train in photography. *Athos*, a photo studio in Karyes, owned by the Hieromonk Stephanos, had been known early in the 20th century up to interwar years. His *Holy Mount Athos Album*, printed in Magdeburg in 1928, was an important work, particularly well-known to the public other than that of Athos. Apart from that, there have been more photographer-monks engaged in photography who covered local needs.

Rather from an amateur's point of view, famous architect Le Corbusier would also take photos of Athos in 1914. In the years that followed, Athos would be visited by an endless host of photographers, whose mention is beyond the scope of this introduction. Besides, apart from the photographers we already know, the research for still many of them has only now begun.

Here are some of the photographers who visited Mount Athos in interwar years: German Arnold Genthe, Greek Angelos Seraidaris (husband of well-known photographer Nelly's), Swiss Fred Boissonas and French Antoine Bon. Some of the Greek photographers who later worked there were Spyros Meletzis, Dimis Harisiadis, Sokratis Iordanidis, Dimos Patridis, Takis Tloupas and many others; all of whom had something new to present and express through their photos, this dynamic means of creative expression.

One of the drawbacks of Greek photography is the relatively limited number of photos taken from everyday life, especially in small towns and in the country, in view of their having no particular value for other potential buyers beyond the persons photographed. Because of the high cost of a photo at the time, even if people wanted to have their pictures taken, they wouldn't pose in their working attire; they'd rather show their best "Sunday" self.

We should of course disregard postcards of folkloric scenes from country life, which sometimes looked so contrived that one had the impression that they didn't represent reality but were staged just for the sake of being photographed.

A first conclusion derived from this album's photos, the first one intended to be issued by Mount Athos Photographic Archive, is the photographer-monks interest in everyday —simple I would say— life in their environment. Beyond their historical and cultural value, these photos are also an exception of the aforesaid drawbacks and that should be attributed to the limited area the monks could cover and their cenobitical way of life.

By contrast, visiting photographers (other than researchers engaged in other fields who would also take photos) usually sought to take pictures of the most characterstic monasteries

Το 1858 ο Sébastianoff θα επανέλθει στο Άγιο Όρος συνοδευόμενος από μια μεγάλη ομάδα βοηθών, για τη συστηματική φωτογράφηση των βιβλίων και των χειρογράφων του. Ο αριθμός των φωτογραφιών που πήρε δεν είναι προσδιορισμένος, αφού κυμαίνεται από 2.000 ως 16.000 πλάκες, σύμφωνα με διαφορετικές πηγές. Η ετήσια έκθεση της *Société Française de la Photographie*, το 1859 στο Παρίσι, θα φιλοξενήσει δείγματα της φωτογραφικής αυτής δουλειάς του[17].

Η εφημερίδα *'Αθηνᾶ* γράφει σχετικά: *'Ο Ρῶσσος στρατηγὸς Σεμπαστιάνεφ, ὅστις ἀπὸ δύο ἐτῶν ἀσχολεῖται μετὰ πολλῶν τεχνιτῶν ἵνα λάβῃ διὰ τῆς φωτογραφίας τὰ ἀντίγραφα τῶν ἀρχαίων χειρογράφων, ὅσα εὑρίσκονται εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθωνος, τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἀφίχθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Μεταξὺ δὲ τῶν πολυτίμων χειρογράφων, ὅσα ἀντεγράφησαν διὰ τοῦ τρόπου τούτου, διακρίνεται ἀντίτυπον τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ ἐνάτου αἰῶνος καὶ ἕτερον τῶν Ψαλμῶν τοῦ Δαυΐδ, ὅπερ, ὡς λέγεται, ἀνάγεται εἰς τὸν ἕβδομον αἰῶνα. 'Ο κ. Σεμπαστιάνεφ ἔχει δεκαὲξ χιλιάδας φωτογραφημένα ἀντίτυπα, ἅτινα θέλουσι λιθογραφηθεῖ ἐν Πετρουπόλει καὶ ἀποτελέσει σύγγραμμα, μέλλον νὰ σταλῇ εἰς τὰς κυριοτέρας βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης*[18].

Στα χρόνια που θα ακολουθήσουν, μελετητές και φωτογράφοι θα συνεχίσουν να φωτογραφίζουν στο Άγιο Όρος. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι οι γνωστοί φωτογράφοι της Ελλάδας δεν ασχολούνται συστηματικά με τη φωτογράφησή του. Το φαινόμενο μπορεί να αποδοθεί σε δυο λόγους: στη μεγάλη απόσταση που χώριζε την Αθήνα και την Πάτρα —τα δυο πιο μεγάλα κέντρα φωτογραφίας την περίοδο εκείνη— από τον Άθω και στην τουρκική κατοχή της χερσονήσου, που περιόριζε το ενδιαφέρον και τη δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησης των φωτογράφων.

Είναι βέβαιο όμως ότι οι Έλληνες φωτογράφοι της Θεσσαλονίκης και της Κωνσταντινούπολης φωτογράφισαν στον Άθω γοητευμένοι και αυτοί από την αρχιτεκτονική των μοναστηριών και τη φύση που τα περιβάλλει.

Ένας σημαντικός Έλληνας φωτογράφος, που εργαζόταν στη Θεσσαλία, θα εργαστεί για αρκετό διάστημα στον Άθω, στα τέλη του 19ου αιώνα. Είναι ο Στέφανος Στουρνάρας, που είχε το φωτογραφείο του στο Βόλο. Την ίδια περίοδο ένας ακόμα φωτογράφος, ο Γιαννιώτης Γεώργιος Πανταζίδης, θα δουλέψει εκεί.

Η επαφή των μοναχών του Όρους με τους φωτογράφους που το επισκέπτονται —ορισμένοι από τους οποίους παρέμειναν για ένα διάστημα εκεί— τους βοήθησε να εκπαιδευτούν στη φωτογραφία. Γνωστό, από τις αρχές του αιώνα ως τα χρόνια του μεσοπολέμου, ήταν το φωτογραφείο *ο Άθως* του ιερομονάχου Στεφάνου στις Καρυές. Σημαντικό το έργο του, και ιδιαίτερα γνωστό στο εκτός του Άθω κοινό το *Λεύκωμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω*, που εκδόθηκε στο Magdeburg το 1928.

Εκτός από το παράδειγμα αυτό, θα υπάρξουν και άλλοι μοναχοί-φωτογράφοι που θα ασχοληθούν με τη φωτογραφία και θα καλύψουν τις τοπικές ανάγκες.

Περισσότερο με τη ματιά του ερασιτέχνη φωτογράφου θα φωτογραφίσει το 1914 στον Άθω και ο διάσημος αρχιτέκτονας Le Corbusier. Τα επόμενα χρόνια του εικοστού αιώνα θα το επισκεφτεί μια ατελείωτη στρατιά φωτογράφων. Ο χώρος και ο σκοπός της εισαγωγής αυτής δεν επιτρέπουν την αναφορά σε όλους. Άλλωστε, πέρα από αυτούς που ήδη γνωρίζουμε, η έρευνα για πολλούς ακόμα μόλις τώρα ξεκινάει.

Στα χρόνια του μεσοπολέμου ανάμεσα στους φωτογράφους που επισκέπτονται το

and, if possible, their rare antiquities, i.e. subjects they considered attractive to photo exhibition visitors or to readers of illustrated books or albums.

The overwhelming photographic material on Mount Athos consists of photographs printed in different technical methods, glass plates in various sizes, many film rolls.

The primary care of us all should be to protect this valuable material, to preserve it. There isn't much time to waste. A photo has a much shorter lifespan than a painting or a mural, especially if it ins't properly preserved. Then, we should gradually study this material, date the photographs, identify the techniques and photographers. It is a considerable work, that will require persistence and assistance, both technical and financial. It is a work we owe to our ancestors to preserve the cultural treasure we inherited from previous generations.

Alkis X. Xanthakis, ESHPh
Photography Professor and Historian

΄Αγιο ΄Ορος είναι ο Γερμανός Arnold Genthe, ο ΄Αγγελος Σεραϊδάρης, (σύζυγος της γνωστής φωτογράφου Nelly's), ο Ελβετός Fred Boissonnas και ο Γάλλος Antoine Bon. Αργότερα, θα εργαστούν εκεί ο Σπύρος Μελετζής, ο Ντίμης Χαρισιάδης, ο Σωκράτης Ιορδανίδης, ο Δήμος Πατρίδης, ο Τάκης Τλούπας και πολλοί άλλοι. ΄Ολοι τους είχαν κάτι νέο να δείξουν και να εκφράσουν με τις φωτογραφίες τους, το δυνατό αυτό μέσο δημιουργικής έκφρασης.

Μια από τις "αδυναμίες" της ελληνικής φωτογραφίας είναι ο σχετικά περιορισμένος αριθμός φωτογραφιών που έχουν τραβηχτεί από την καθημερινή ζωή, ιδιαίτερα στις επαρχιακές πόλεις και την ύπαιθρο. Και αυτό συμβαίνει γιατί, πέρα από τον φωτογραφούμενο, τέτοιες λήψεις δεν είχαν ιδιαίτερη σημασία για έναν τρίτο πιθανό αγοραστή. Λόγω του μεγάλου κόστους που είχε μια φωτογραφία, ακόμα και όταν κάποιος αποφάσιζε να φωτογραφηθεί, θα προτιμούσε να το κάνει όχι με τα ρούχα της δουλειάς του αλλά δείχνοντας τον πιο καλό, "κυριακάτικο" εαυτό του.

Θα πρέπει εδώ να διαχωρίσουμε τις φωτογραφίες με σκηνές φολκλορικής ζωής της υπαίθρου, που αποτελούσαν και αποτελούν ακόμη προσφιλές θέμα πολλών φωτογράφων. Οι φωτογραφίες αυτές όμως, φτιαγμένες για εμπορική κατανάλωση, είναι τόσο στημένες και χωρίς ρεαλισμό, ώστε δίνουν την εντύπωση ότι είναι ψεύτικες και δεν εκφράζουν την καθημερινή πραγματικότητα, την οποία υποτίθεται ότι καταγράφουν.

΄Ενα πρώτο συμπέρασμα που βγαίνει από τις φωτογραφίες του παρόντος λευκώματος είναι το ενδιαφέρον που δείχνουν οι φωτογράφοι-μοναχοί για την καθημερινή —απλή θα έλεγα— ζωή του χώρου τους. Οι φωτογραφίες αυτές, πέρα από την ιστορική και αισθητική σημασία τους, αποτελούν μιαν εξαίρεση από τις "αδυναμίες" που προαναφέραμε· και οι λόγοι που δημιούργησαν την εξαίρεση αυτή θα πρέπει μάλλον να αναζητηθούν στον περιορισμένο χώρο όπου εκινούντο οι φωτογράφοι, καθώς και στον τρόπο της ζωής τους.

Αντίθετα, οι επισκέπτες-φωτογράφοι (δεν αναφέρομαι στους ερευνητές άλλων ειδικοτήτων που ταυτόχρονα φωτογράφιζαν) επιδίωκαν συνήθως να φωτογραφίζουν τα πιο χαρακτηριστικά μοναστήρια και, αν αυτό ήταν δυνατό, τα σπάνια κειμήλιά τους· θέματα δηλαδή που οι φωτογράφοι θεωρούσαν ότι θα προκαλούσαν το ενδιαφέρον του επισκέπτη μιας φωτογραφικής έκθεσης ή του αναγνώστη ενός εικονογραφημένου βιβλίου ή λευκώματος.

Πλουσιότατο το υλικό που υπάρχει στο ΄Αγιο ΄Ορος. Φωτογραφίες όλων των τεχνικών, γυάλινες πλάκες διαφόρων μεγεθών, πολλά τα ρολά των φιλμ.

Πρώτο μέλημα όλων μας η προστασία του πολύτιμου αυτού υλικού, η συντήρησή του. Δεν έχουμε άλλον καιρό για χάσιμο. Η ζωή μιας φωτογραφίας είναι πολύ πιο σύντομη από τη ζωή ενός ζωγραφικού πίνακα ή μιας τοιχογραφίας, ιδιαίτερα μάλιστα αν η πρώτη δε διατηρηθεί σωστά. Και ύστερα, η σταδιακή μελέτη του υλικού: να χρονολογήσουμε τις φωτογραφίες, να αναγνωρίσουμε τις τεχνικές, να εντοπίσουμε τους φωτογράφους. ΄Εργο μεγάλο που θα χρειαστεί επιμονή και βοήθεια, τεχνική και υλική. Είναι το χρέος μας έναντι των απογόνων μας, για τη διάσωση της μεγάλης πολιτιστικής κληρονομιάς που παραλάβαμε από τις προηγούμενες γενεές.

΄Αλκης Ξ. Ξανθάκης, ESHPh
Καθηγητής-Ιστορικός Φωτογραφίας

NOTES

1. Description by byzantine chronicler Nicephorus Grigoras (1295-1359).

2. As regards the relationship between Philippos Margaritis and Phillibert Perraud, see Alkis Xanthakis, *Φίλιππος Μαργαρίτης, ο Πρώτος Έλληνας Φωτογράφος* (= *Philippos Margaritis, the First Greek Photographer*), Photographos Editions, Athens 1990.

3. *Gajetta Ionica*, Corfu, Issue No 167, 28.2.1848.

4. It is well-known today that other researchers, including British William Fox Talbot and French Hippolyte Bayard, had concurrently with Louis Daguerre also developed their respective methods of photography, which —it can be said— were even more perfect technically. Several conjunctures, however, led to the official recognition of the method introduced by Daguerre.

5. Alkis Xanthakis, *Ιστορία της Ελληνικής Φωτογραφίας 1839-1960* (= *History of Greek Photography 1839-1960*), Ε.Λ.Ι.Α., Athens 1989[3], pages 30-34.

6. Aristophanes, *Νεφέλες*, 766-772.

7. Aristotle, *Προβλήματα*, 15.5-6 and 15.11, 912b 13 onward.

8. Konstantinos Simonidis (1820-1867), a well-known faker of ancient texts, was born on the island of Symi. In 1845 he took refuge to Mount Athos where he engaged in imitating the style of ancient and medieval manuscripts. In 1848 he left for Athens and managed to sell part of his "manuscripts". When he was found out he fled to Germany, then to England and eventually to Egypt where he went on swindling. He died in Alexandria.

9. The material chapter is contained in the second edition of *Ερμηνεία των Ζωγράφων...* (= *Instructions to Painters...*), Athens 1885, bearing a footnote that it was a product of falsification by K. Simonidis.

10. In January 1849 *Αἰών* newspaper reported: *The committee asked by the Ministry of Education to opinion on the manuscripts held by Simonidis said at its meeting on 28th December* [1848] *that the manuscripts produced were genuine...*

11. K. Ikonomos, *Περὶ τῶν Ο΄ Ἑρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Θείας Γραφῆς* (= *On the Seventy Translators of the Old Holy Scripture*), Volume IV, page 218.

12. *Νέα Ἑλλάς* newspaper, Athens, No 22, 5.12.1848.

13. *Πανδώρα* magazine, Athens, Volume 1, Issue 23, 1850, pages 551-555.

14. Erich Stenger, *Die Photographie in Kultur und Technik*, Leipzig 1938, pages 142-143.

15. *La Lumière*, Paris, 28.10.1856, Issue No 43, page 165.

16. *Catalogue de la Deuxième Exposition Annuelle*, SFP, Paris 1857. De Caranza presented only 18 of his photos in that exposition, six of which were from Mount Athos.

17. *Catalogue de la Troisième Exposition de la Société Française de la Photographie*, SFP, Paris 1859.

18. *Ἀθηνᾶ* newspaper, 7.1.1861.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Περιγραφή του βυζαντινού χρονογράφου Νικηφόρου Γρηγορά (1295-1359).

2. Σχετικά με τη σχέση των Φίλιππου Μαργαρίτη και Phillibert Perraud βλ. ΄Αλκη Ξανθάκη, *Φίλιππος Μαργαρίτης, ο Πρώτος ΄Ελληνας Φωτογράφος*, εκδ. Φωτογράφος, Αθήνα 1990.

3. Εφημ. *Gajetta Ionica*, Κέρκυρα, φύλλο 167, 28.2.1848.

4. Μας είναι σήμερα γνωστό ότι ταυτόχρονα με τον Louis Daguerre άλλοι ερευνητές, όπως ο ΄Αγγλος William Fox Talbot και ο Γάλλος Hippolyte Bayard, είχαν εφεύρει αντίστοιχες φωτογραφικές μεθόδους, οι οποίες μάλιστα ήταν τεχνικά αρτιότερες. Διάφορες συγκυρίες όμως, οδήγησαν στην επίσημη αναγνώριση της μεθόδου που είχε παρουσιάσει ο Daguerre.

5. ΄Αλκης Ξανθάκης, *Ιστορία της Ελληνικής Φωτογραφίας 1839-1960*, Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 1989[3], σελ. 30-34.

6. Αριστοφάνη, *Νεφέλες*, 766-772.

7. Αριστοτέλη, *Προβλήματα*, 15.5-6 και 15.11, 912b 13 κ.ε.

8. Σιμωνίδης Κωνσταντίνος (1820-1867). Γνωστός πλαστογράφος αρχαίων κειμένων. Γεννήθηκε στη Σύμη. Το 1845 κατέφυγε στο ΄Αγιο ΄Ορος, όπου ασχολήθηκε με την απομίμηση της γραφής αρχαίων και μεσαιωνικών χειρογράφων. Το 1848 πήγε στην Αθήνα και κατόρθωσε να πουλήσει ένα μέρος των «χειρογράφων» του. ΄Οταν ανακαλύφθηκε, έφυγε στη Γερμανία, κατόπιν στην Αγγλία και τέλος στην Αίγυπτο, όπου συνέχισε τις απάτες του. Πέθανε στην Αλεξάνδρεια.

9. Το επίμαχο κεφάλαιο περιλαμβάνεται στην Β΄ έκδοση της *΄Ερμηνείας τῶν Ζωγράφων...*, Αθήνα 1885, με την υποσημείωση ότι είναι πλαστογράφημα του Κ. Σιμωνίδη.

10. Χαρακτηριστικό είναι ότι: *΄Η ἐπιτροπὴ τὴν ὁποίαν προσεκάλεσε τὸ ΄Υπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῶν εἰς χεῖρας τοῦ Σιμωνίδου εὑρισκομένων χειρογράφων, ἀπεφάνθη ἐν τῇ συνεδριάσει αὐτῆς κατὰ τὴν 28 Δεκεμβρίου* [1848] *ὅτι τὰ ὑποβληθέντα χειρόγραφα εἶναι γνήσια*, όπως γράφει η εφημερίδα *Αἰών*, Ιανουάριος 1849.

11. Κ. Οικονόμου, *Περὶ τῶν Ο΄ ΄Ερμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Θείας Γραφῆς*, τόμ. Δ΄, σελ. 218.

12. Εφημ. *Νέα ΄Ελλάς*, Αθήνα, αρ. 22, 5.12.1848.

13. Περ. *Πανδώρα*, Αθήνα, τόμ. 1, φύλλο 23, 1850, σελ. 551-555.

14. Erich Stenger, *Die Photographie in Kultur und Technik*, Λειψία 1938, σελ. 142-143.

15. *La Lumière*, Παρίσι, αρ. 43, σελ. 165, 28.10.1856.

16. *Catalogue de la Deuxième Exposition Annuelle*, SFP, Paris 1857. Στην έκθεση αυτή ο de Caranza παρουσίασε μόνο 18 φωτογραφίες του, από τις οποίες οι 6 ήταν από το ΄Αγιο ΄Ορος.

17. *Catalogue de la Troisième Exposition de la Société Française de la Photographie*, SFP, Paris 1859.

18. Εφημ. *'Αθηνᾶ*, 7.1.1861.

Οι φωτογραφίες τυπώθηκαν στο μέγεθος των αντίστοιχων γυάλινων πλακών, εκτός από τις εξής:

- σελ. 54, (γυάλινη πλάκα 17,5×23,5 εκ.).
- σελ. 55, (γυάλινη πλάκα 17,5×23,5 εκ.)
- σελ. 57, (γυάλινη πλάκα 23,5×17,5 εκ.)
- σελ. 63, (γυάλινη πλάκα 24,0×17,5 εκ.)
- σελ. 75, (γυάλινη πλάκα 24,0×17,5 εκ.)

The photographs are printed in the size of the corresponding glass plates, except the following:

- p. 54, (glass plate 17,5×23,5 cm)
- p. 55, (glass plate 17,5×23,5 cm)
- p. 57, (glass plate 23,5×17,5 cm)
- p. 63, (glass plate 24,0×17,5 cm)
- p. 75, (glass plate 24,0×17,5 cm)

ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ / THE PHOTOGRAPHS

Λεπτομέρεια αγιογραφίας, φωτογραφημένη από τον αγιογράφο.
Part of an icon photographed by the painter.

Η εικόνα του «Ἄξιον Ἐστί».
The «Axion Esti» icon.

Οι Καρυές φωτογραφημένες από ΝΔ: Επισκευές στον άνω όροφο του Πύργου του Πρωτάτου (περί το 1890)

A photo of Karyes from the southwest. Protato Tower top floor under repair (about 1890).

Είσοδος της Μονής Βατοπεδίου.
Entrance to Vatopedi Monastery.

Ανάγνωση Ευαγγελίου.
Reading the Gospel.

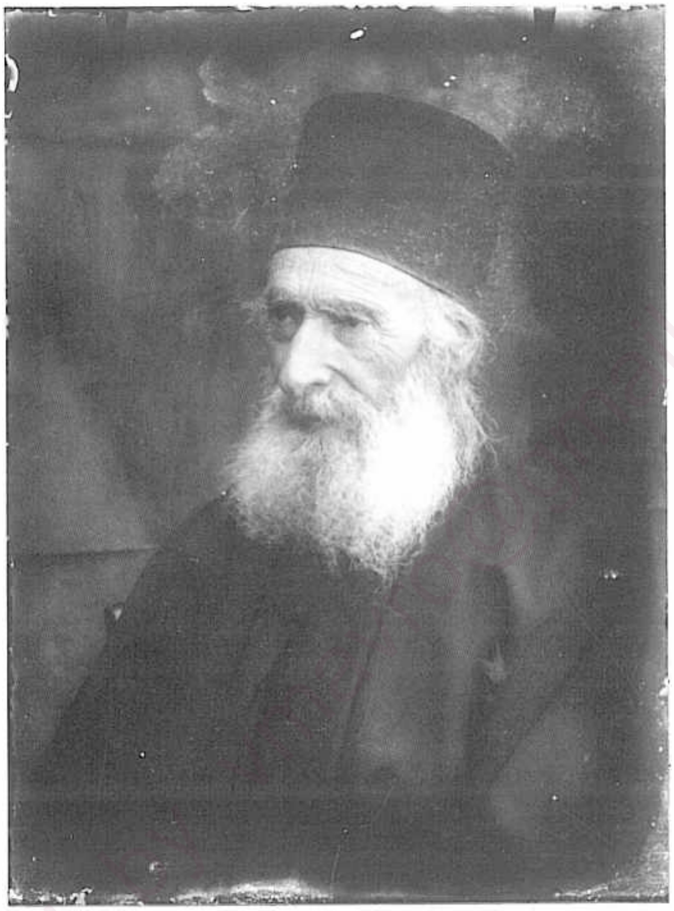
Δέηση.

Praying.

Ηγούμενος.

A Mount Athos Abbot.

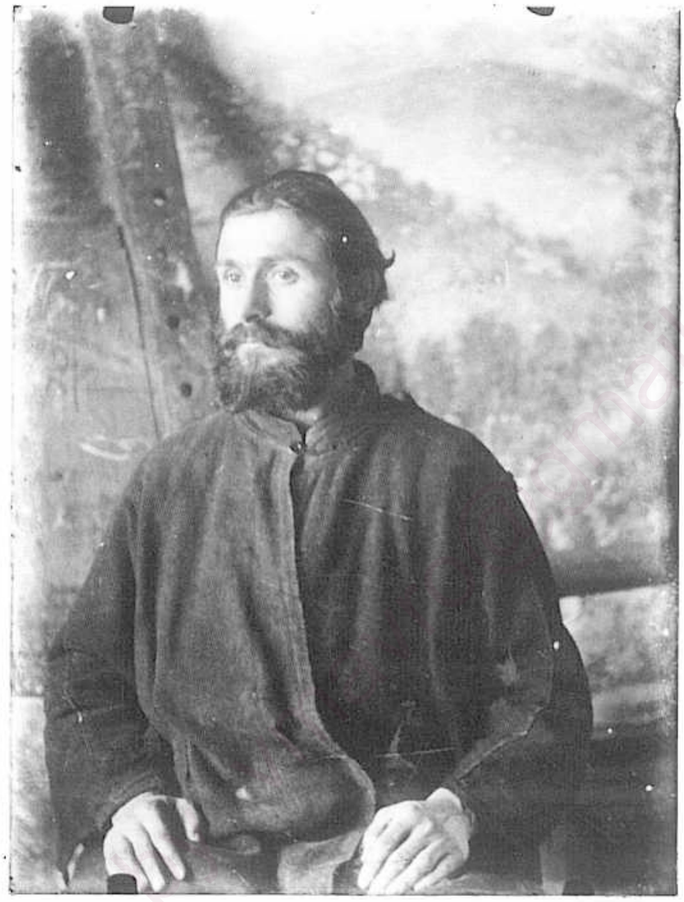

Ασκητής.
A hermit.

Πορτρέτο.

A portrait.

Δόκιμος μοναχός.

A novice.

Φυσιοδίφης.

A naturalist.

Μετά το διακόνημα.
A monk after duty.

Δάσκαλος και μαθητής.
Teacher and pupil.

Μοναχός.

A monk.

Πόζα.

Posing.

Μοναχός και επισκέπτης συγγενής του, φωτογραφίζονται.

A monk posing with a visiting kinsman.

Διαβάζοντας, με προσοχή, ίσως το διαμονητήριο.
Reading carefully, probably the permit of stay at Mount Athos.

Προσκυνητής ή δόκιμος.

A pilgrim or novice.

Χωροφύλακας.

A constable.

Μοναχός.
A monk.

Σερδάρης (χωροφύλακας) του Άθω.
A Mount Athos serdar (constable).

Σεϊμένης (αστυφύλακας) των Καρυών.
A seimenis (policeman) in Karyes.

Αναμνηστική φωτογραφία σε εργαστήριο των Καρυών.
Commemorative photo in a Karyes laboratory.

Ο σεϊμένης με επισκέπτες.

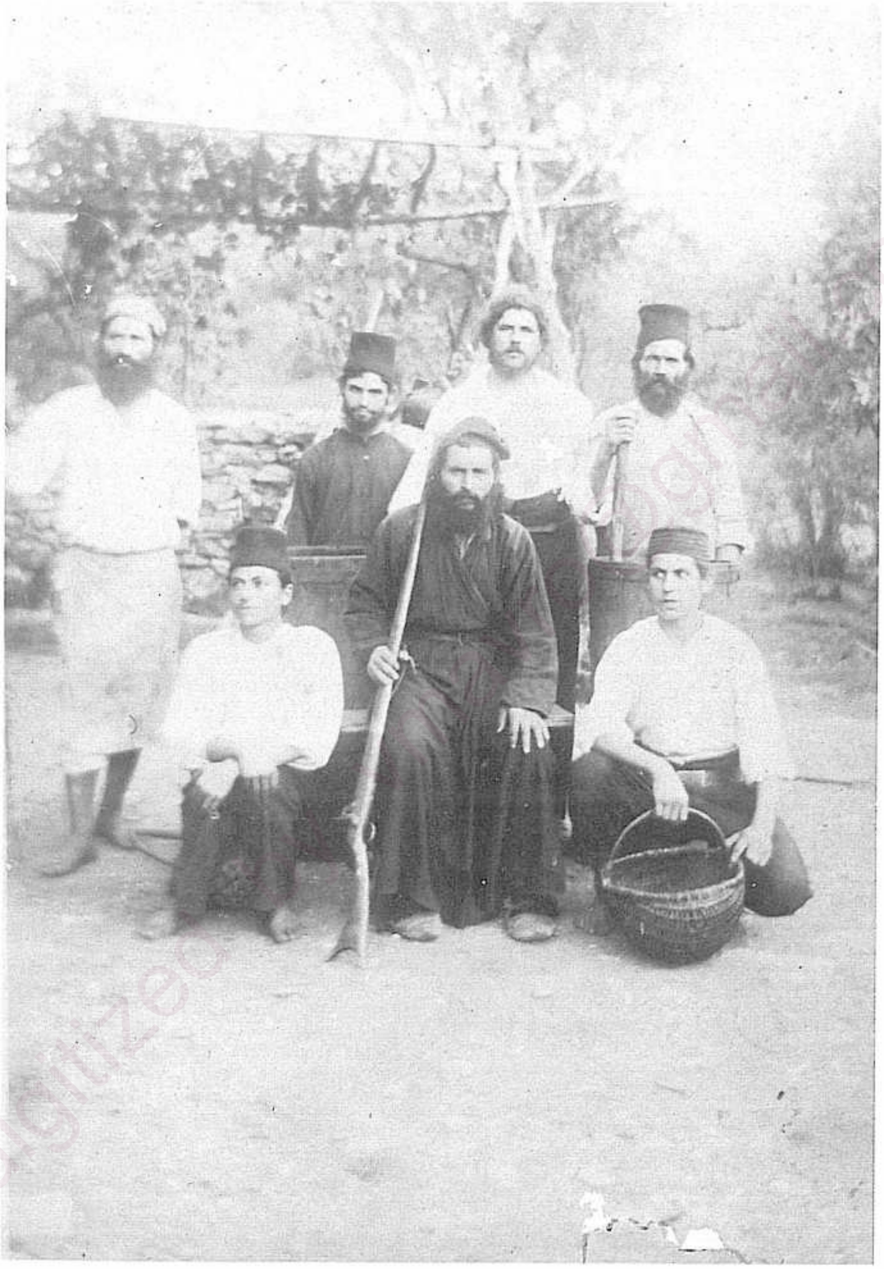
The seimenis with visitors.

Συνάντηση αδελφών.
Brothers meeting.

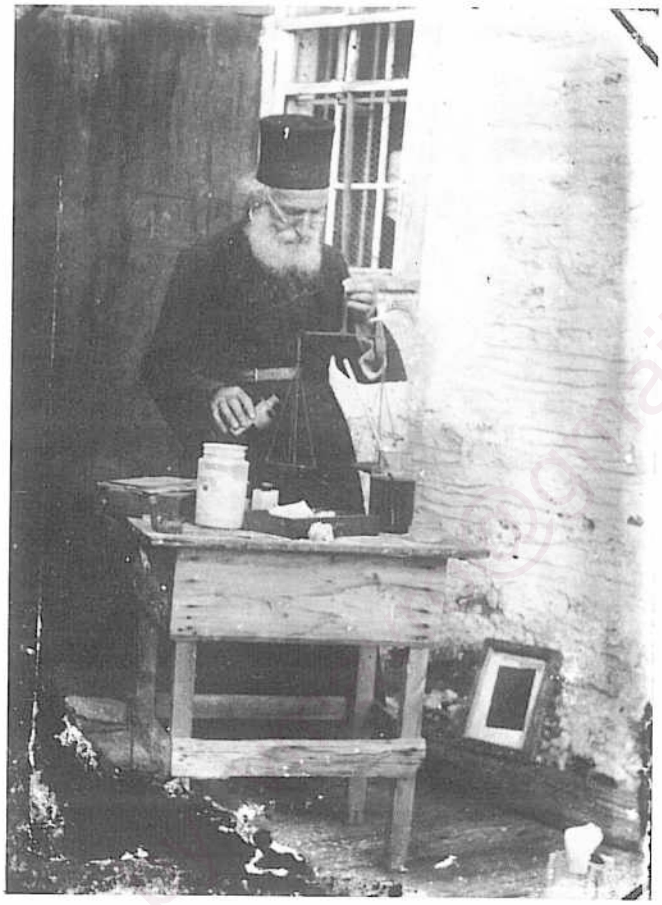
Λαϊκοί, με τα καλά τους ρούχα, σε υπαίθρια φωτογραφία.
Laity, in «Sunday clothes», in an open-air photo.

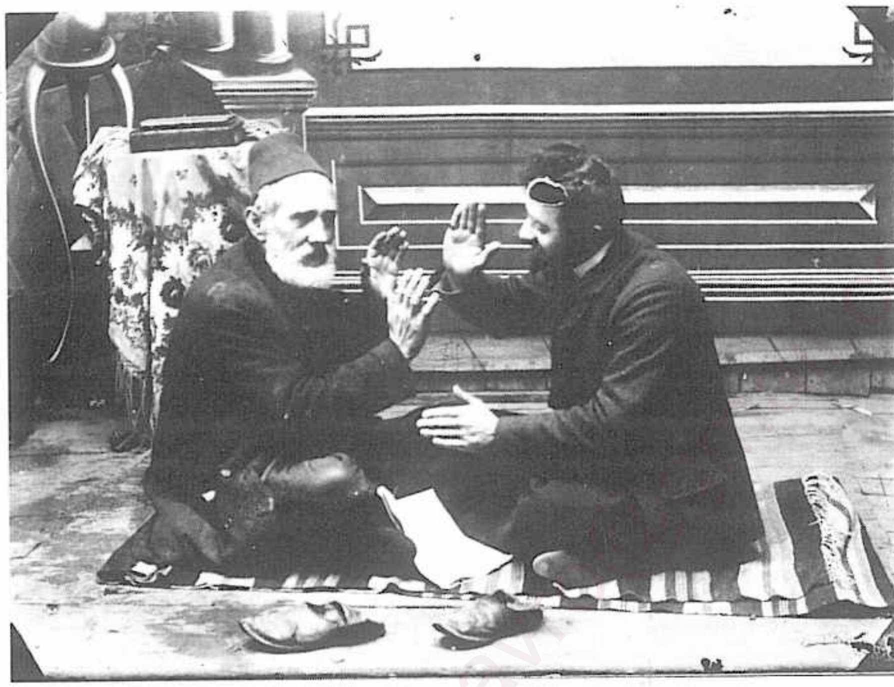
Κελιώτες μοναχοί μετά τη δουλειά.
Hermits after work.

Στο δάσος: Ο καλόγερος-δασάρχης, ο σερδάρης, οι υλοτόμοι και οι επισκέπτες.
The monk-forester, the serdar, some loggers and visitors in the forest.

Παρασκευή μοσχοθυμιάματος: Ζυγίζοντας το άρωμα...
Preparation of incense: Weighing the essence...

΄Ωρα παιχνιδιού.

Playtime.

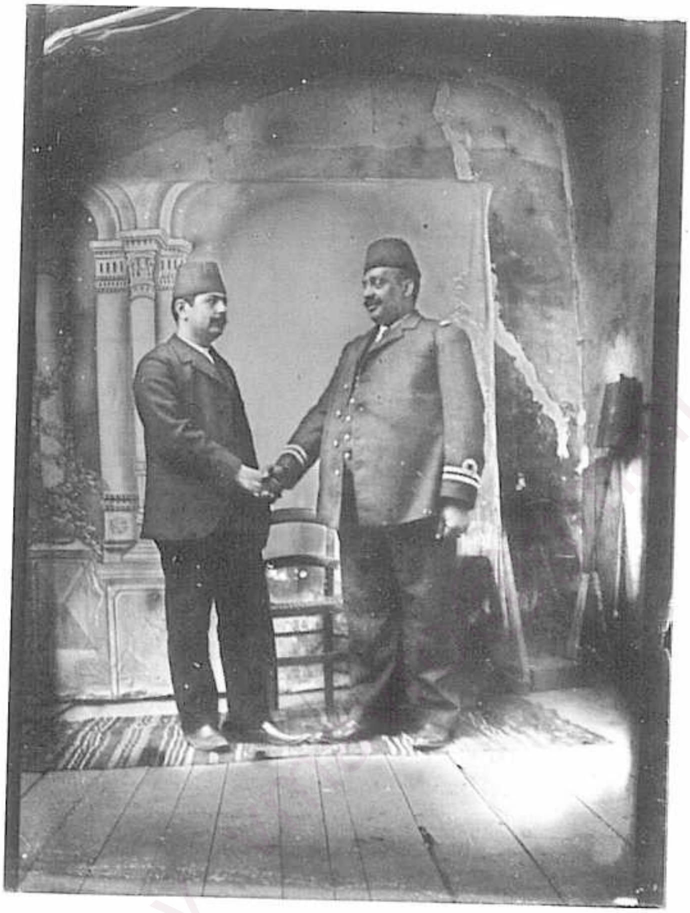
Επίδεση τραύματος.

Bandaging a wound.

Κάματος.

Exhausted with fatigue.

Η οθωμανική παρουσία: Χειραψία με τον τελώνη.
Ottoman presence: Handshake with the customs officer.

Καϊμακάμης του Αγίου 'Ορους με τα σύμβολα της εξουσίας του.
Mount Athos kaimakam with his insignia of power.

Συνοδεία κελλίου στις Καρυές με τους σεϊμένηδες της Κοινότητας.
A group of community hermits with serdars in Karyes.

Αγιορείτες μακεδονομάχοι.
Mount Athos monks-Macedonian Struggle fighters.

Η Ιερά Επιστασία του Αγίου Όρους (1912-13).

«Iera Epistasia» (Holy Administration) of Mount Athos (1912-13).

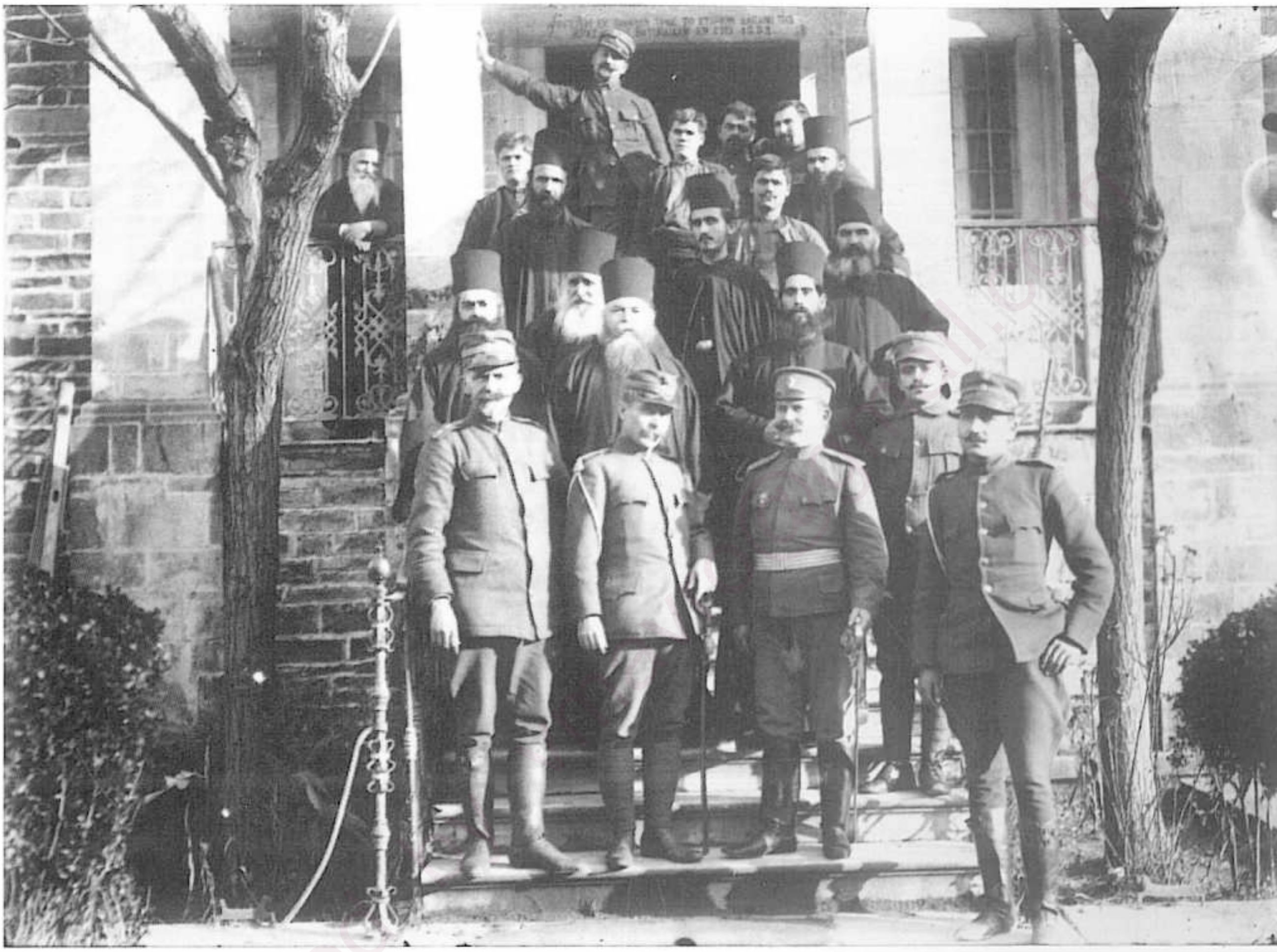

Στα σκαλιά του Αντιπροσωπείου: Ο αντιπρόσωπος, ο βοηθός του, ο αξιωματικός.
On the steps of the Representative's Quarters: The Representative, his assistant and an officer.

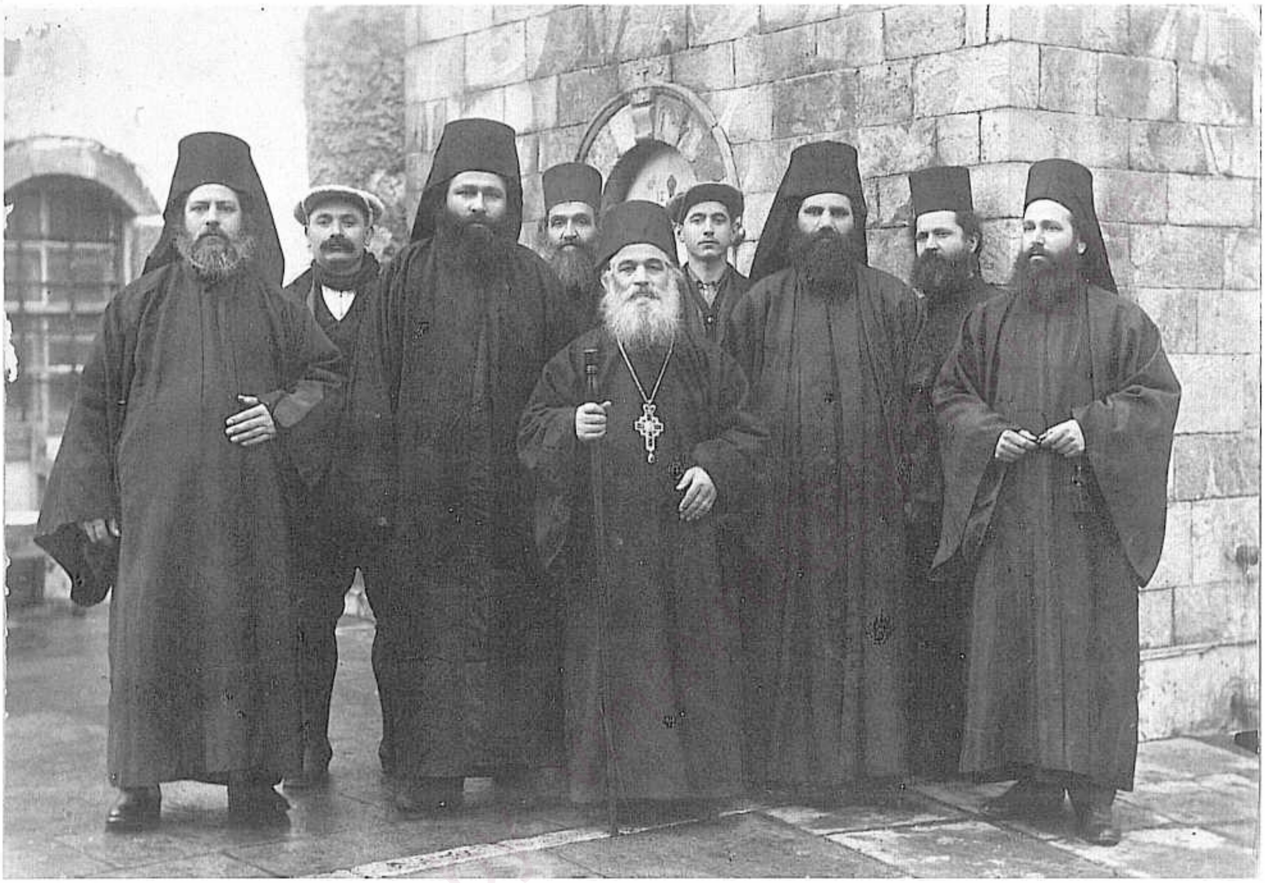

Γάλλοι ναύτες και Αγιορείτες μοναχοί, στην είσοδο του Αντιπροσωπείου της μονής Βατοπεδίου στις Καρυές (1917).

French sailors and Mount Athos monks at the entrance of the Representative's Quarters of Vatopedi Monastery, Karyes (1917).

Καρυές, 1917: Αξιωματικοί των συμμάχων.
Karyes, 1917: Allied officers.

Σιμωνόπετρα: Ο ηγούμενος αρχιμανδρίτης Ιερώνυμος και μοναχοί (δεκαετία 1920).
Simonopetra Monastery: The Abbot Archimandrite Hieronymus with monks (in the twenties).

Καρυές, 1926: Ο πρωτεπιστάτης, αξιωματικοί των συμμαχικών δυνάμεων, ο βασιλικός επίτροπος Ι. Στεφανίδης, αντιπρόσωποι των μονών και μοναχοί.

Karyes, 1926: The Protepistatis (Chief Administrator) with allied forces officers, the Royal Commissary, monasteries' Representatives and monks.

Αναμνηστική φωτογραφία στις Καρυές, από επίσημη επίσκεψη μητροπολίτη.
Commemorative photo of an Archbishop's official visit to Karyes.

Επίσημο γεύμα στο κονάκι της Μονής Ιβήρων στις Καρυές (1937): Ο Γεώργιος Β΄, ένας μητροπολίτης, ο πολιτικός διοικητής, οι αντιπρόσωποι των μονών. Σερβίρουν οι μαθητές της Αθωνιάδος.

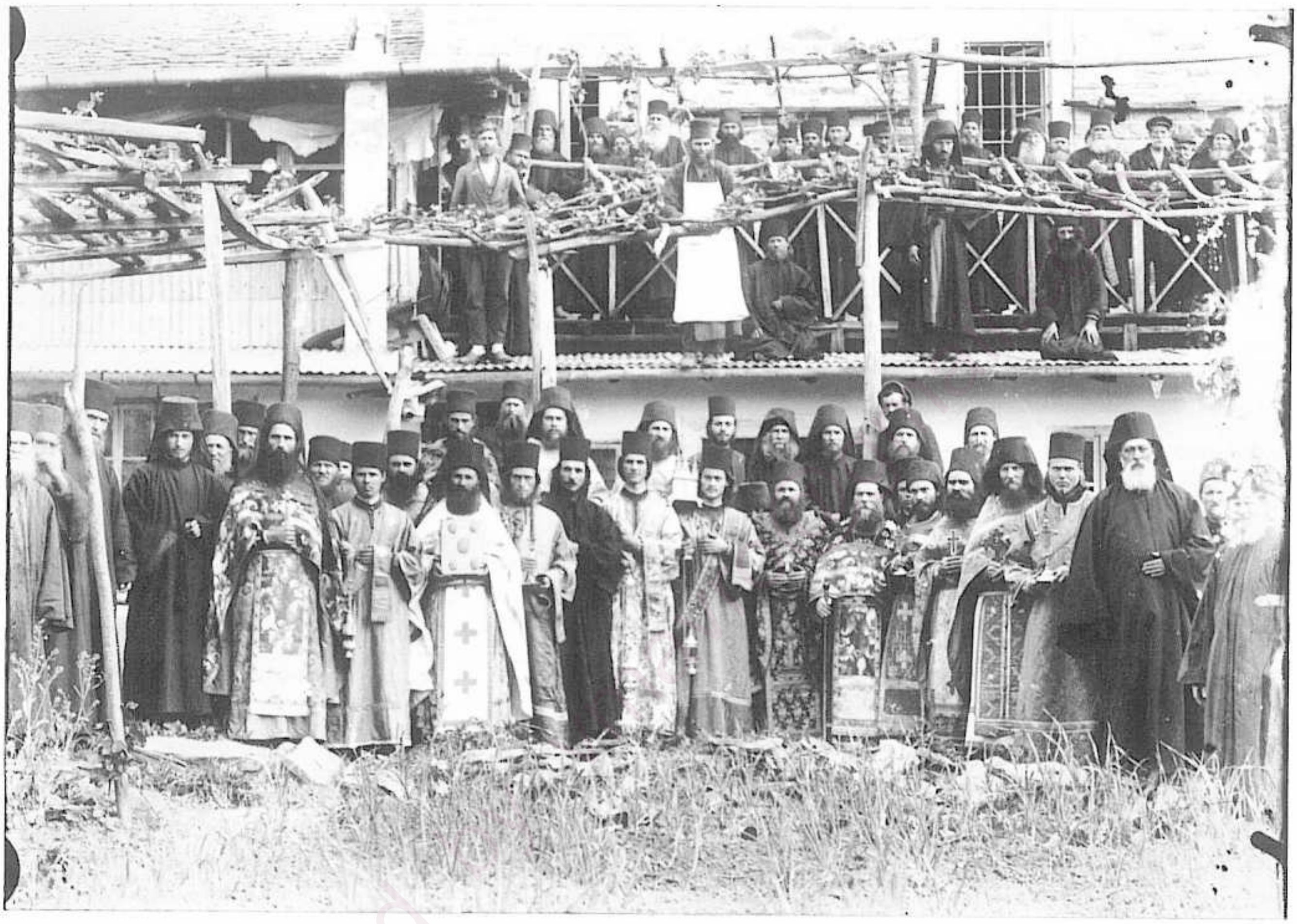
Official dinner to Iviron Monastery lodge, Karyes (1937): King George II, an Archbishop, the Civil Administrator, Monasteries' Representatives. Dinner served by Athonias school students.

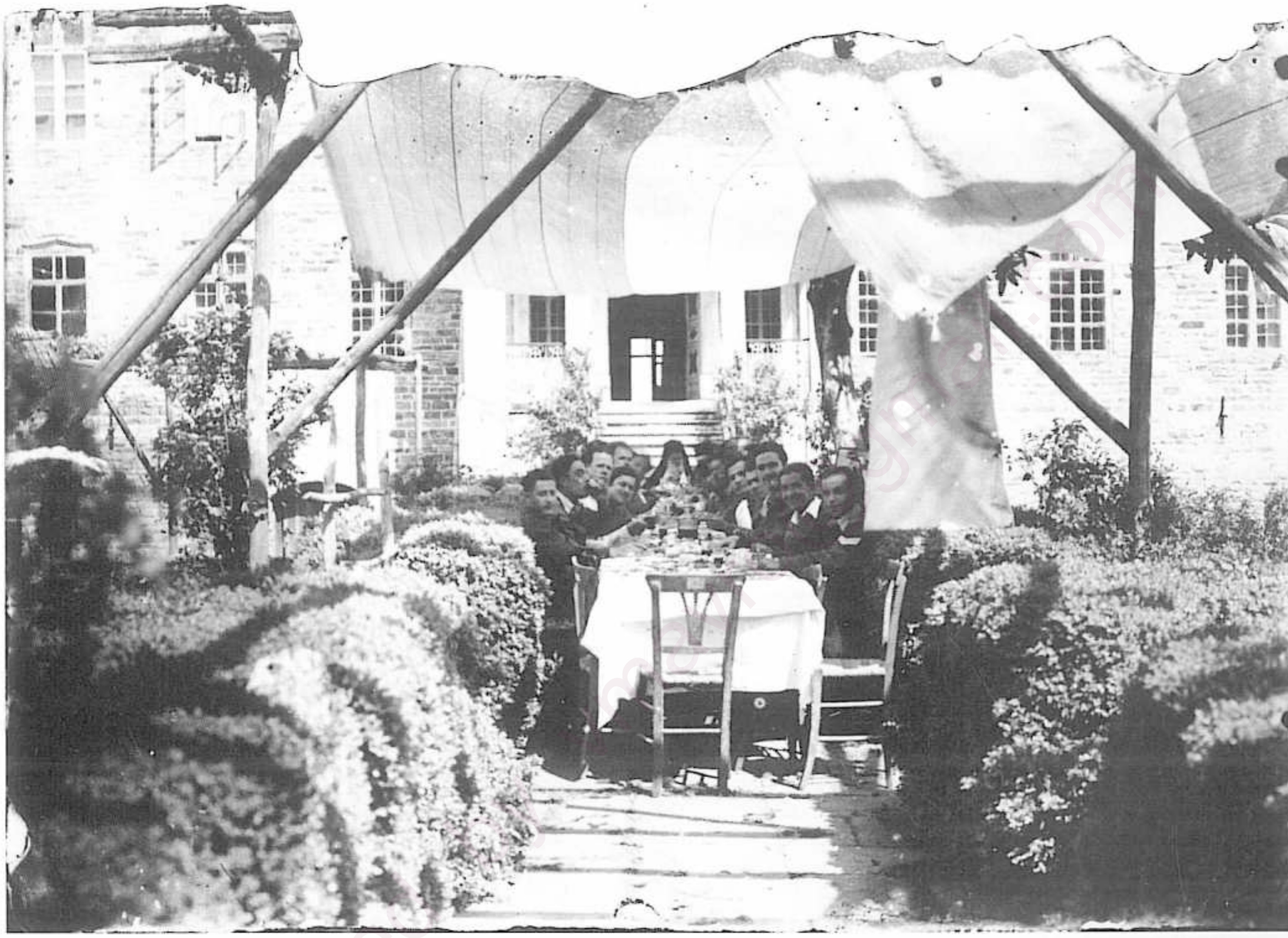
Το οστεοφυλάκιο της Σκήτης του Αγίου Ανδρέα.
The ossuary of St Andrew's Hermitage.

Κηδεία στο κοιμητήριο του Πρωτάτου.
Funeral at Protaton cemetery.

Αναμνηστική φωτογραφία μετά την πανήγυρη.
Commemorative photo after a vigil.

Καρυές: Φιλοξενία προσκυνητών στην αυλή του αντιπροσωπείου.
Karyes: Hospitality to pilgrims in the courtyard of the Representatives' Quarters.

«Photography on Mount Athos 1» album includes most of the material of the same-name exhibition organized by National Bank of Greece and presented in its Thessaloniki Cultural Centre in January 1993 for the first time.

Andreas Smaragdis selected the subjects to be presented from among the Mount Athos Photographic Archive material. He also took care of the reproduction of the photos in their original size from the Archive's glass plates. Nondas Stylianidis made copies of those photos for the exhibition in a 50×70 cm or 30×40 cm format.

Hieromonk Iustinos Simonopetritis, from the Mount Athos Photographic Archive side, and (in alphabetical order) Elli Georghila, Vaghelis Hekimoglou, Haidi Keramopoulou, George Kordomenidis and Voula Maraghidou from the National Bank Cultural Centre side, cooperated in the exhibition organization and the album preparation.

The translation into English has been taken care of by National Bank of Greece, Translations Office.

Το λεύκωμα «Αγιορειτική Φωτογραφία 1» περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος από το υλικό της ομότιτλης έκθεσης που διοργανώθηκε από την Εθνική Τράπεζα και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη τον Ιανουάριο του 1993, στο Πολιτιστικό Κέντρο της Τράπεζας.

Η θεματική επιλογή από το υλικό της Αγιορειτικής Φωτοθήκης έγινε από τον Ανδρέα Σμαραγδή. Ο ίδιος επιμελήθηκε και την αναπαραγωγή των φωτογραφιών σε φυσικό μέγεθος, απευθείας από τις γυάλινες πλάκες της Φωτοθήκης. Τις αντιγραφές των φωτογραφιών για την έκθεση σε σχήμα 50×70 εκ. ή 30×40 εκ. έκανε ο Νώντας Στυλιανίδης.

Για τη διοργάνωση της έκθεσης και την προετοιμασία του λευκώματος συνεργάστηκαν, από την Αγιορειτική Φωτοθήκη, ο ιερομ. Ιουστίνος Σιμωνοπετρίτης και, από το Πολιτιστικό Κέντρο της Εθνικής Τράπεζας, οι (με αλφαβητική σειρά): Έλλη Γεωργιλά, Χαϊδή Κεραμοπούλου, Γιώργος Κορδομενίδης, Βούλα Μαραγγίδου και Βαγγέλης Χεκίμογλου.

Τις μεταφράσεις στην αγγλική γλώσσα επιμελήθηκε το Μεταφραστικό Τμήμα της Εθνικής Τράπεζας.

Η ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ 1
ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΟΜΟΤΙΤΛΗ ΕΚΘΕΣΗ.
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1992
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΑΛΤΙΝΤΖΗ
ΜΕ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ
ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟΝ Γ. ΔΕΛΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Photography on Mount Athos 1

NATIONAL BANK OF GREECE
Cultural Centre of Northern Greece

THE MOUNT ATHOS PHOTOGRAPHIC ARCHIVE

Thessaloniki 1993